

ВІТЬКО

Даніїл Олександрович
daniil.vitko.190992@gmail.com

УДК 339.977:334.716

МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ НА РИНКАХ ЄС В УМОВАХ АСОЦІАЦІЇ**INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN AGRICULTURAL PRODUCTS ON THE EU MARKETS WITHIN THE ASSOCIATION**

аспірант, Київський
національний університет імені
Тараса Шевченка

Здійснено аналіз розвитку експорту української аграрної продукції на ринок ЄС за умов поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі. Виділено можливості та перешкоди подальшої динамізації експорту. Зроблено висновки щодо конкурентоспроможності українського аграрного сектору в умовах Асоціації з ЄС.

Осуществлен анализ развития экспорта украинской аграрной продукции на рынок ЕС в условиях углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли. Выделены возможности и препятствия дальнейшей динамизации экспорта. Сделаны выводы о конкурентоспособности украинского аграрного сектора в условиях Ассоциации с ЕС.

The analysis of Ukrainian agrarian products' export development on to the EU market within the Deep and Comprehensive Free Trade Area is carried out. Opportunities and obstacles for further export increase are highlighted. Conclusions regarding the competitiveness of the Ukrainian agrarian sector within the Association with the EU are made.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, аграрна продукція, поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, аграрная продукция, углубленная и всеобъемлющая зона свободной торговли

Keywords: international competitiveness, agrarian products, deep and comprehensive free trade area

ВСТУП

ЄС є одним з найбільших та найперспективніших аграрних ринків у світі. Український аграрний експорт завжди тяжів до цього регіону, який майже в 100 разів перевищує український ринок та має близько півмільярда споживачів, але перешкодою зазвичай були відмінності у стандартах якості продукції. Проте втрата російському ринку, який традиційно був найбільшим внаслідок односторонніх обмежувальних дій РФ, агресія РФ проти України, створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС сприяли динамізації та диверсифікації зовнішньої торгівлі аграрними продуктами з країнами цього інтеграційного утворення.

На проблему оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємств останнім часом звертається значна увага з боку як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Однак, саме аграрний сектор, який є основою українського експортного потенціалу, вкрай недостатньо досліджений. Тому проблематика міжнародної конкурентоспроможності української аграрної продукції за нових умов взаємодії з ЄС (Асоціації та ПВЗВТ) потребує глибокого аналізу.

МЕТА РОБОТИ

Метою дослідження є аналіз впливу Угоди про Асоціацію, ПВЗВТ на динаміку, структуру та конку-

рентоспроможність аграрного експорту з України до ЄС.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В ході дослідження використовувалися методи аналізу, узагальнення, індукції, дедукції, порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

На початку нашого дослідження проаналізуємо умови ПВЗВТ для кращого розуміння можливості їх впливу на український аграрний експорт. Отже, 1 січня 2016 р. розпочалося тимчасове застосування Глави IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині ПВЗВТ [2], а повністю асоціація запрацювала з 1 вересня 2017 р.. До 2016 р. із 3 квітня 2014 р. діяв режим автономних торгових преференцій (АТП), який передбачав в односторонньому порядку право України використовувати квоти на безмитний експорт продукції до ЄС, в свою чергу країни ЄС постачали продукцію в Україну на загальних умовах. І лише з січня 2016 р. Угода почала діяти у двосторонньому порядку.

За основу АТП було взято домовленості щодо лібералізації доступу до ринку ЄС в рамках Угоди про асоціацію. Зокрема, ввізні мита для експорту товарів на ринок ЄС скасовано на рівні, що передбачений для першого року після запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

На даному етапі Євросоюз скасував ввізні мита на 94,7 % українських промислових та 83,4 % сільськогосподарських товарів. Ще 36 позицій агропродукції могли експортуватися до ЄС без сплати ввізних мит у рамках тарифної квоти. Імпорт товарів понад встановлену тарифну квоту обкладається митом у звичайному порядку (за базовою ставкою).

Крім того, до кінця 2017 р. Україна залишалася бенефіціаром режиму *Генеральної системи преференцій (ГСП)*, що передбачає зниження імпорتنих мит для певних категорій товарів. Тобто, в залежності від рівня митних ставок, експортери могли обирати режим, що є більш вигідним для них в кожному конкретному випадку. При цьому в рамках експорту обох преференційних режимів товари повинні відповідати правилам походження (тобто бути виробленими або

достатньо переробленими на території України) [1].

Для ряду товарів, враховуючи перехідні періоди, було вигідніше певний час експортувати в рамках ГСП, оскільки ставка була нижчою від зниженої відповідно до Угоди про асоціацію. Аналіз показав, що в 2016 р. для 547 тарифних ліній класифікації митного тарифу ЄС було вигідніше експортувати в рамках режиму ГСП. У 2017 р. таких ліній залишилося 424 [3].

Дуже важливим елементом тарифного регулювання торгівлі між Україною та ЄС є, окрім мита та вхідної ціни, тарифна квота. Адміністрування тарифних квот ЄС здійснюється виключно Європейським Союзом (відповідними директивами Європейської Комісії) за двома принципами: *«перший прийшов – перший обслуговується»* та *«імпортного ліцензування»*. Дані щодо використання квот представлено на рис. 1 [5].

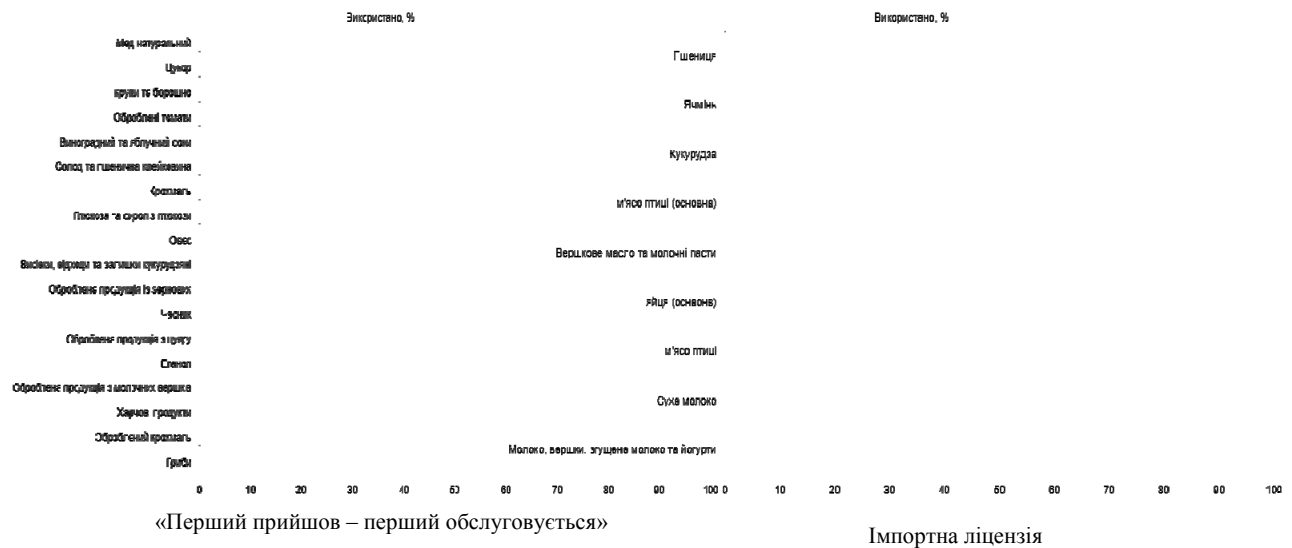

Рис. 1. Використання квот, 2017 р. [5]

У цілому, в 2016 – 2017 рр. Україною було закрито по 7 квот, а саме на: мед натуральний, цукор, крупи та борошно, оброблені помідори, виноградний і яблучний соки, кукурудза, ячмінь.

Станом на 15 лютого 2018 р. Україна вже використала квоти на мед, причому це сталося ще 3 січня 2018 р.. Тобто, за 3 дні поточного року ЄС імпортував 5400 т. українського меду натурального. Варто відзначити, що український мед став популярним з 2016 р., коли квота на 5000 т. була закрито за 4 дні, у 2017 р. – 5200 т. також за 4 дні. Також за перші три дні 2018 р. було використано квоти на виноградний та яблучні соки – 14000 т.. Ця продукція збільшила свою популярність в ЄС, адже у 2017 р. 12000 т. було продано лише за перші три місяці [5].

За дуже короткий період з моменту підписання Угоди про Асоціацію стало зрозуміло, що по деяким товарним позиціям Україна дуже швидко вичерпує квоти, а по іншим, через високі європейські технічні бар'єри – навпаки ні. Тому ще у 2015 р. Україна розпочала перемовини з представниками ЄС щодо можливостей перегляду наявних квот.

1 жовтня 2017 р. набули чинності додаткові АТП ЄС для України [6]. Вони діятимуть впродовж трьох років і не замінюють затверджені Угодою про Асоціацію обсяги тарифних квот, а інтегровано доповню-

ють умови торгівлі, визначені в Угоді. Загалом, відповідно до Регламенту ЄС 2017/1566 від 13.09.2017, додаткові нульові тарифні квоти встановлено для 8 груп товарів: меду – 2,5 тис. т., ячмінної крупи – 7,8 тис. т., вівса – 4 тис. т., оброблених томатів – 3 тис. т., виноградного соку – 500 т., кукурудзи та борошна з неї – 625 тис. т., ячменю та борошна з нього – 325 тис. т., пшениці та борошна – 65 тис. т..

Адміністрування АТП здійснюватиметься за двома принципами: *«Перший прийшов – перший отримав»* та *«Імпортних ліцензій»* в залежності від виду продукції та за такою ж процедурою, як і загальне адміністрування квот.

Для оцінки впливу запровадження митних квот, які не передбачають сплати мита, відповідно сприяють зростанню конкурентоспроможності відповідних товарів, нами було розраховано індекс виявлених порівняльних переваг (Revealed Comparative Advantage), який називають також індексом Баласса (формула 1):

$$RCA_i = \frac{x_{ij}/x_{rj}}{x_{iw}/x_{rw}}, \quad (1)$$

де: x_{ij} - обсяг експорту товару (або товарної групи) і країни j ;

x_{rj} - загальний обсяг експорту країни j ;

X_{iw} - обсяги експорту товару (або товарної групи) і усіма країнами світу;

X_{rw} - загальний обсяг світового експорту.

Цей індекс вказує на те, яким є співвідношення частки експорту досліджуваної галузі у загальному обсязі експорту аналізованої країни до частки експорту галузі в загальному обсязі світового експорту (або як у нашому випадку - ЄС) [8].

Якщо значення індексу є більшим за 1, то тоді порівняльна перевага вважається виявленою, тобто аналізований товар є відносно конкурентоспроможним на відповідному ринку. Рівень міжнародної конкурентоспроможності товару відповідно до значень вказаного індексу можна поділити на чотири типи (табл. 1).

Результати оцінки представлені у табл. 2.

Таблиця 1

Типи міжнародної конкурентоспроможності товару за індексом Баласса [складено на основі [9]]

Значення RCA	Тип конкурентоспроможності
(0; 1]	Відсутність конкурентоспроможності
(1;2]	Слабка конкурентоспроможність
(2;4]	Істотна конкурентоспроможність
>4	Сильна конкурентоспроможність

Таблиця 2

Індекс конкурентоспроможності для товарів, щодо яких діє тарифна квота

[розраховано автором на основі [7]]

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кукурудза	3,2	1,9	1,4	6,0	12,0	16,3	20,1	224,5	17,9
Мед натуральний	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,5	1,0	12,1	1,3
Виноградний та яблучні соки	0,6	0,4	0,6	0,2	0,6	0,8	1,1	14,3	1,4
Ячмінь	2,1	0,4	0,1	0,7	0,0	0,1	0,3	21,0	2,9
Оброблені томати	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,8	12,0	2,3
Цукор	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	8,2	1,2
Зерно зернових культур, оброблене іншими способами	0,5	0,5	0,6	0,5	0,7	1,2	1,4	20,0	2,0
Борошно із зерна інших зернових культур	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,5	2,0	0,3
Крупи, крупка та гранули із зерна зернових культур	0,0	0,1	0,2	0,3	0,5	0,4	0,3	4,8	0,4

Як бачимо, конкурентоспроможність вказаних товарних груп за період аналізу суттєво зросла. Слабку та сильну конкурентоспроможності у 2012 р мала лише одна група – кукурудза, а 2013 р. – 2 групи, а відразу після введення АТП – 4 групи. Кардинально індекс Баласса зріс у 2015 р. Варто відзначити, що в той період жодних змін, які могли б настільки вплинути на відповідні показники експорту, на ринках відпо-

відної продукції не відбулося. Тому вважаємо, що 2015 р. став настільки успішним саме внаслідок розширення квот на українську аграрну продукцію.

Якщо звернути увагу на динаміку індексу RCA, то найшвидше зростання демонструвала кукурудза (ми її не подавали на рис. 2 через дуже значне зростання), ячмінь, зерно зернових культур, соки, оброблені томати та натуральний мед.

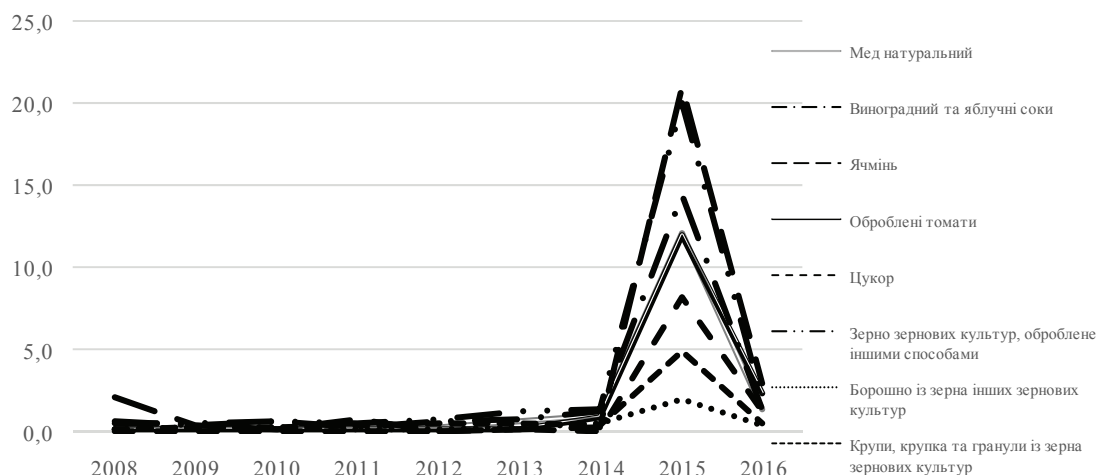

Рис. 2. Динаміка індексу конкурентоспроможності, 2013-2016 рр.

Таким чином, можна стверджувати, що АТП, створення ПВЗВТ позитивно вплинули на конкурентоспроможність української аграрної продукції на ринках ЄС. Це відбулося шляхом здешевлення відповідних товарів внаслідок безмитної торгівлі та зменшення тарифів.

Попри це варто відзначити, що нині головною перешкодою для диверсифікації товарної структури аграрного експорту до ЄС, є нетарифні бар'єри, зокрема дуже високі стандарти, на усунення яких у торгівлі спрямована значна частина розділів Угоди. До того ж досвід інших країн, які вже створили зону вільної торгівлі із ЄС, доводить, що скасування нетарифних обмежень дає навіть більше для розвитку торгівлі, ніж скасування мит.

Експорт України до ЄС має відповідати цілому ряду регуляторних вимог – від загальної безпечності харчової продукції до контролю за забруднювачами в харчовій продукції. Кожна з регуляторних вимог передбачає дотримання цілого ряду директив та регламентів ЄС. Проте не вся продукція має відповідати всім вимогам, і навіть там, де така відповідність вимагається, не всі положення застосовуються до продукції.

Попри складності з дотриманням вимог вказаних регламентів, все більша кількість українських підприємств отримує дозвіл на експорт. За даними Держспоживслужби на початок 2017 р. дозвіл на експорт в ЄС мали 275 підприємств, з них 93 харчові підприємства. Серед них найбільша кількість в групі мед бджолиний – 49, молоко та молочні продукти – 14, риба та рибопродукти – 19, а також м'ясо птиці – 6. На жовтень 2017 р. вже 280 підприємств були проінспектовані європейськими структурами та отримали від них позитивну відповідь, серед них 107 виробляють продукцію для споживання людиною.

Продукція українських підприємств повинна відповідати також не обов'язковим вимогам, від контрагентів на конкретному ринку. Варто відзначити, що кількість таких вимог суттєво збільшується при просуванні продукції далі на захід від українського кордону. Контрагент у Польщі вимагатиме значно менше документів та сертифікатів, ніж у Нідерландах чи Великобританії [4].

Таким чином, головною перешкодою на шляху української аграрної продукції на ринок ЄС є нетарифні обмеження, зокрема технічні стандарти та сертифікати. Питання нині стоїть не у якості української продукції, а саме у знанні того, як отримати відповідні сертифікати відповідності та якості. Адже, у цілому, система технічних норм ЄС є доволі гнучкою та інноваційно орієнтованою. Виробники самі можуть обирати метод відповідності до вимог ЄС. Їхня про-

дукція має відповідати вимогам певних технічних регламентів, але вони можуть самостійно обирати, як саме їм відповідати.

ВИСНОВКИ

Отже, українська аграрна продукція демонструє зростання конкурентоспроможності на ринках країн ЄС. Вагомий вплив на це мало створення ПВЗВТ, що дозволило здешевити позиції, які мають квоти та знижені тарифи. Нині, найбільшою перешкодою на шляху української аграрної продукції на ринках ЄС є нетарифні обмеження, зокрема технічні стандарти та сертифікати.

Список використаних джерел

1. Акуленко Л., Бровко О., Микуляк В. Початок режиму вільної торгівлі з ЄС. Які зміни чекають на український бізнес. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/26/7041241/>.
2. Зона вільної торгівлі з ЄС (DCFTA). Український клуб аграрного бізнесу. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/zona_vilnoi_torgivli_z_es_dcfta.
3. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine+EU+exportimport+helpdesk+/trade+arrangements/atm>.
4. Практичний довідник аграрного експортера до ЄС / Дідух М.М. (керівник авторського колективу) – Київ, Берлін, 2016. – 140 с.
5. Tariff quota consultation. Taxation and customs union. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/taxation_customs/ddc2/tariff/quota_consultation.jsp?Lang=en&Origin=UA&Code=&Year=2016&Critical=&Status=2&Expand=true
6. Trade opening for Ukraine: Joint Statement by Commissioner Malmström and Deputy Minister Mykolska. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-17-3482_en.htm.
7. UN COMTRADE. – Режим доступу: <https://comtrade.un.org/data/>
8. Vollrath T. Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage // *Weltwirtschaftliches Archiv*. – 1991. – Vol. 127, No.2. – P. 265-80.
9. Yeats A. On the Appropriate Interpretation of the Revealed Comparative Advantage Index: Implications of a Methodology Based on Industry Sector Analysis // *Weltwirtschaftliches Archiv*. – 1985. – Vol. 121. – P. 61–73.